

گزارش دیدار از مراکز فرهنگی - علمی سه کشور

در سحرگاه روز دوشنبه ۲۶ مهرماه ۱۳۸۴ ه. ش هیأت سه نفره فرهنگی متشکل از آقایان اکبر ایرانی، مدیر عامل مرکز پژوهشی میراث مکتوب، محمدحسین ساکت، مشاور مرکز و احمد رضا رحیمی ریشه، مسئول طرح نسخه بردان (از طرح های مرکز)، از سوی مرکز پژوهشی میراث مکتوب برای بازدید از مراکز فرهنگی علمی سه کشور اتریش، آلمان و فرانسه و بررسی زمینه های همکاری های مشترک فرهنگی با آنان، راهی وین شد. همزمان با این هیأت آقای شهروز نباتی، مسئول روابط عمومی و روابط بین الملل مرکز، نیز برای شرکت در نمایشگاه بین المللی کتاب فرانکفورت، عازم فرانکفورت شد. در این جا خلاصه ای از فعالیت های انجام شده در این سفر و دستاوردهای آن ارائه می شود.

مرحله نخست سفر: وین (اتریش) ۲۶ تا ۲۸ مهرماه ۱۳۸۴ هـ ش
۱. دیدار از آکادمی علوم اتریش - مؤسسه ایران شناسی

نخستین دیدار این هیئت از مؤسسه ایران شناسی فرهنگستان علوم اتریش بود. ریاست این مؤسسه با آقای پروفیسور برت فراگنر، ایران شناس برجسته اتریشی است و گرداندگی امور مؤسسه با دکتر نصرت الله رستگار. در این مؤسسه گروهی از کارشناسان در حوزه‌های مختلف تمدن ایرانی مشغول به کار هستند و هر کدام در باره یکی از زمینه‌های مختلف فرهنگ ایرانی و اسلامی تحقیق می‌کنند. از آن جاکه آقای فراگنر برای شرکت در سمیناری در تاجیکستان به سر می‌برد، مذاکرات هیئت با آقای دکتر رستگار انجام شد. آقای نظام دوست رازین محترم فرهنگی جمهوری اسلامی ایران دروین نیز در این جلسه حضور داشت. بر اساس این مذاکرات بنا شد تا در شهریور ۱۳۸۵ هـ ش سمیناری دروین با حضور متخصصان ایرانی و اروپایی درباره مسائل مختلف نسخه‌شناسی و فهرست‌نگاری با همکاری مرکز پژوهشی میراث مکتوب و مؤسسه ایران شناسی برگزار شود.

۲. دیدار از کتابخانه ملی اتریش

ساعت ۱۱ صبح روز چهارشنبه ۲۸ مهرماه هیئت سه نفره به اتفاق آقای دکتر رستگار و آقای نظام دوست از کتابخانه ملی اتریش بازدید کردند. بازدیدی که نزدیک به ۳ ساعت به طول کشید. نخست با آقای دکتر ارنست گامیلشگ رئیس بخش، «میراث مانده‌ها و نسخه‌های خطی» کتابخانه ملی اتریش دیدار شد. ایشان، با حوصله تمام قسمت نگه‌داری کتاب‌های قدیمی چاپ سنگی و فاکسیمیله را، چه از جهت بنا و ساختمان و چه از جهت نوع کتاب‌هایی که در آن نگه‌داری می‌شود، معرفی کرد. در این بخش در حدود دویست هزار کتاب چاپی متعلق به سده شانزده تا نوزده میلادی نگه‌داری می‌شود. سپس جلسه‌ای در

دفتر ایشان در باره چاپ نسخه برگردان کتاب الابنیه هروی که قدیم‌ترین نسخه خطی فارسی موجود در جهان است و نسخه آن در این کتابخانه نگه‌داری می‌شود مذاکره شد و قرار شد آقای گامیلشگ قیمت تهیه و ارسال فیلم‌های رنگی این کتاب‌ها را پس از محاسبه به مرکز اعلام کند.

ساعتی بعد با خانم دکتر اوایلریش معاون سابق بخش نسخه‌های خطی کتابخانه دیدار شد. ایشان ضمن توضیح در باره مخزن نسخه‌های خطی اسلامی، این بخش را به همکاران نشان داد و از هر گونه همکاری متقابل نیز استقبال کرد. بر اساس مذاکرات به عمل آمده با ایشان و آقای دکتر گامیلشگ قرار بر این شد تا با همکاری مرکز، کتابخانه ملی اتریش و رازینی فرهنگی ایران دروین، در سال آینده کارگاه آموزشی ترمیم، حفظ و نگه‌داری نسخه‌های خطی و همچنین مدیریت فرهنگی میراث کهن با استفاده از تجارب کتابخانه ملی اتریش، در تهران برگزار شود. پس از انجام مذاکرات از بخش‌های مختلف ترمیم و نگه‌داری میراث کهن کتابخانه بازدید شد و مسئولان هر بخش توضیحات تکمیلی را ارائه کردند.

در خور یادآوری است که کتابخانه ملی اتریش بیش از ۳۰۰۰ دست‌نویس به زبان‌های فارسی، عربی و ترکی دارد که از این میان ۳۲۰ دست‌نویس به زبان فارسی است. تا کنون ۱۸ عنوان فهرست برای نسخه‌های خطی این کتابخانه تالیف شده است. جدیدترین آن‌ها فهرست دست‌نویس‌های فارسی این کتابخانه، تالیف استاد ایرج افشار است که در سال گذشته برنده جایزه کتاب سال جمهوری اسلامی ایران نیز شد.

مرحله دوم سفر: برلین (آلمان) ۲۸ و ۲۹ مهرماه ۱۳۸۴ هـ ش

۱. در برلین نخست از مؤسسه اسلام‌شناسی دانشگاه آزاد برلین (۱) دیدار شد. در این دیدار که آقای رضا پورجوادی دانشجوی دوره دکتری مطالعات اسلامی این دانشگاه نیز حضور داشت، با سرکار خانم پروفیسور دکتر زابینه اشمیتکه ملاقات شد. ایشان استاد برجسته اسلام‌شناسی و شیعه‌شناسی این دانشگاه است و تا کنون آثار

متعددی منتشر کرده که از این میان کتاب اندیشه‌های کلامی علامه حلی به فارسی ترجمه شده است و کتاب دیگر ایشان به آلمانی با نام کلام، فلسفه و عرفان نزد شیعه دوازده امامی، جهان اندیشه‌های ابن ابی جمهور احسایی، که در باره این دانشمند امامی مذهب قرن ۹ و ۱۰ است. برنده جایزه جهانی کتاب سال جمهوری اسلامی ایران شده است (۲).

بر اساس این مذاکرات قرار بر این شد که متون اسلامی که زیر نظر ایشان و توسط دانشجویان دوره دکتری این دانشگاه تصحیح می‌شود توسط مرکز پژوهشی میراث مکتوب در تهران به چاپ برسد و آثار تحقیقی ایشان نیز توسط مرکز به فارسی ترجمه و چاپ شود.

همچنین مذاکرات اولیه

برای فهرست‌نویسی آن دسته از نسخه‌های خطی فارسی موجود در کتابخانه ملی برلین که تا کنون فهرست نشده است و شمار آن‌ها حدوداً بیش از ۵۰۰ نسخه می‌شود، نیز انجام شد. مرکز پیشنهاد داد تا یکی از متخصصان

فهرست‌نگاری را برای مدت ۳ تا ۴ ماه به آلمان اعزام کند تا این دسته از نسخه‌ها نیز فهرست شود و سپس این فهرست در تهران به چاپ برسد. قرار شد خانم اشمیتکه این موضوع رایگیری و نتیجه را به مرکز اعلام کند. همچنین قرار شد تا متونی که توسط ایشان یا زیر نظر ایشان و به کوشش شاگردانشان تصحیح می‌شود به صورت مشترک با همکاری مرکز پژوهشی میراث مکتوب به چاپ برسد.

۲. دیدار از کتابخانه دولتی برلین

دومین دیدار مرکز در برلین از کتابخانه دولتی برلین و بخش شرقی آن بود. بخش شرقی کتابخانه در طبقه دوم ساختمان مرکزی کتابخانه قرار دارد. از آن جا که هنگام بازدید مصادف شده بود با ساعت تعطیلی بخش نسخه‌های خطی،

گروه تنها توانست از بخش مرجع این قسمت دیدار کند. در این بخش بیش از سی هزار جلد کتاب شناسی، فهرست‌های نسخه‌های خطی و کارهای مرجع مربوط به حوزه آسیا و آفریقا قرار داشت.

مرحله سوم سفر: فرانکفورت (آلمان) ۲۹ مهر ماه تا ۱۱ آبان ماه ۱۳۸۴ هجری ش

۱. شرکت در نمایشگاه بین‌المللی کتاب فرانکفورت

امسال نیز همچون سال‌های گذشته نمایشگاه بین‌المللی کتاب فرانکفورت با نظمی مثال‌زدنی تشکیل شد و مرکز پژوهشی میراث مکتوب از طریق اتحادیه ناشران ایران در آن شرکت داشت که گزارش آن توسط آقای شهرزبانی، مسئول غرفه مرکز، خواهد آمد.

۲. دیدار از مؤسسه تاریخ علوم عربی - اسلامی وابسته به دانشگاه فرانکفورت

از بهترین دستاوردهای این سفر، بی‌شک، دیدار با دانشمند برجسته تاریخ علوم اسلامی یعنی پروفیسور دکتر فواد سزگین و مؤسسه او بود. فواد سزگین که نزدیک به نیم قرن است در آلمان زندگی می‌کند در ۱۹۲۴ میلادی در ترکیه (استانبول) به دنیا آمد. نزد پدر عربی آموخت. برای تحصیلات دانشگاهی نخست در دانشکده مهندسی ثبت نام کرد ولی سپس به راهنمایی وزیر نظر هلموت ریتز، به مطالعات شرقی در دانشگاه استانبول، دانشکده هنرها، پرداخت و در همان جا لیسانس، فوق لیسانس (۱۹۴۹م) و دکتری (۱۹۵۴م) خود را در رشته علوم اسلامی و مطالعات ایرانی گرفت و چندسالی در همان جا تدریس کرد.

سزگین در ۱۹۶۰م به آلمان نقل مکان کرد. دوسالی را در ماربورگ تدریس کرد. پس از آن به فرانکفورت رفت و در آن جا در رشته تاریخ علوم طبیعی عربی، اسلامی تا به امروز به تدریس ادامه داد.

از مهم‌ترین فعالیت‌های سزگین سرپرستی «مؤسسه تاریخ علوم عربی - اسلامی» (۳)، وابسته به دانشگاه فرانکفورت است که تاکنون

منشاء خدمات فراوانی بوده است. سزگین در این مؤسسه تا کنون نزدیک به ۷۵۰ جلد کتاب به چاپ رسانده است.

از میان تألیفات او به این‌ها می‌توان اشاره کرد:
۱. تاریخ نگارش‌های عربی (۴)

این کتاب شرح احوال همه دانشمندان مسلمان از صدر اسلام تا سال ۴۳۰ هجری قمری به همراه فهرست کامل آثار آنان (شامل کتاب‌شناسی و نسخه‌شناسی) است. تا کنون ۱۲ جلد از این کتاب به زبان آلمانی منتشر شده است و از این میان ۴ جلد نخست نیز به فارسی ترجمه شده است (۵).

۲. تاریخ علوم بلاغی عربی (ترکی استانبولی)، استانبول، ۱۹۴۹م.

۳. تصحیح مجاز القرآن ابو عبیده معمر بن مثنیٰ، ۲ جلد، قاهره ۱۹۵۴م، چاپ دوم: ۱۹۶۲م.

۴. پژوهش‌هایی در باره منابع الجامع الصحیح بخاری (ترکی استانبولی)، استانبول، ۱۹۵۶م.

از دیگر کارهای ارزشمند او تجدید چاپ مجموعه‌ای از مهم‌ترین تحقیقات، تصحیحات و ترجمه‌های خاورشناسان از متون گوناگون در حوزه‌های مختلف علوم اسلامی، و همچنین چاپ نسخه‌برگردان (فاکسیمیله) متون کهن اسلامی است. از این میان تا کنون این مجموعه‌ها منتشر شده است:

۱. مجموعه جغرافیای اسلامی (ج ۱، ۱۹۹۲م) حدود ۳۰۰ جلد تا کنون

۲. مجموعه ریاضیات و نجوم اسلامی (ج ۱، ۱۹۹۷م) حدود ۱۲۰ جلد تا کنون

۳. مجموعه پزشکی اسلامی (ج ۱، ۱۹۹۵م) حدود ۱۰۰ جلد تا کنون

۴. مجموعه فلسفه اسلامی (ج ۱، ۱۹۹۹م) حدود ۵۰ جلد تا کنون

۵. مجموعه علم موسیقی در اسلام (ج ۱، ۱۹۹۷م) حدود ۵ جلد تا کنون

۶. مجموعه جهان اسلامی در سفرنامه‌های خارجی‌ان (ج ۱، ۱۹۹۴م) حدود ۸۰ جلد تا کنون

۷. مجموعه چاپ فاکسیمیله متون کهن، حدود ۸۰ جلد تا کنون

کتابخانه مؤسسه حدود ۲۵۰۰۰ جلد کتاب چاپی در همه حوزه‌های علوم اسلامی، حدود ۳۲۰ نسخه خطی و بیش از ۷۰۰۰ میکروفیلم از نسخه‌های خطی دارد. همچنین این مؤسسه موزه‌ای از ابزارهای اسلامی دارد که در صفحات بعدی به توضیح آن خواهیم پرداخت.

هیئت ایرانی با اطلاع از این سوابق، دیدار با استاد سزگین و بازدید از مؤسسه او را جزو برنامه‌های خود قرار داده بود. از این رو پس از عزم از برلین و رسیدن به فرانکفورت بدون فوت وقت در روز جمعه ۲۹ مهر ماه ۱۳۸۴ ه. ش با ایشان قرار ملاقات گذاشته شد و همان روز براس ساعت چهار و نیم بعد از ظهر با ایشان ملاقات شد.

نخست ایشان با اعضای

گروه آشنا شدند. سپس آقای

ایرانی مجموعه کتاب‌های

میراث مکتوب در حوزه

علوم و فنون را به ایشان هدیه

کردند. با دیدن کتاب‌ها و

کیفیت چاپ آن‌ها کم

یخ‌ها آب شد و گل از گل

استاد سزگین شکفته شد و

باب مذاکرات اصلی گشوده

گشت. گرچه استاد سزگین

به دلایلی (شخصی یا سیاسی) از همکاری «مستقیم»

با مرکز اباداشت، اما در عین حال از همکاری‌های غیر

مستقیم همچون تبادل کتاب استقبال کرد. همچنین

ایشان یکی از جدیدترین کتاب‌های خود (کاتالوگ

موزه مؤسسه (۶) را به مرکز هدیه دادند و درخواست

کردند این اثر مهم و نفیس در تهران و در مرکز پژوهشی

میراث مکتوب به فارسی ترجمه شود.

در پایان مذاکرات این روز از آقای سزگین دعوت به

عمل آمد تا از غرفه میراث مکتوب و جمهوری اسلامی

ایران در نمایشگاه بین‌المللی کتاب دیدن کنند.

روز شنبه حوالی ظهر بود که، به رغم عدم انتظار،

پروفسور سزگین به غرفه ایران آمد و ساعتی را در

آن جا به دیدن کتاب‌ها و مذاکره مجدد با دوستان

ایرانی سپری کرد. از آن جا که وصف موزه مؤسسه

ایشان را از پیش شنیده بودیم، از ایشان درخواست

شد تا وقتی را به دیدار گروه ایرانی از این موزه

اختصاص دهند. ایشان نیز روز یکشنبه یکم آبان ماه را (به رغم تعطیل بودن یکشنبه در آلمان) برای این دیدار تعیین کردند.

استاد فواد سزگین در کتابخانه شخصی شان

روز یکشنبه رءس ساعت دوازده و نیم گروه ایرانی به اتفاق خانم لیدا فخری (خبرنگار روزنامه ایران) مقابل درب ورودی ساختمان مؤسسه تاریخ علوم عربی اسلامی حاضر شدند. پس از زدن زنگ، آقای سزگین درب را باز کرد. معلوم شد که در این روز تعطیل سزگین به تنهایی در این مؤسسه چهار طبقه مشغول به کار است. او چنین ذکر کرد که

همکاران او پنج روز در هفته کار می کنند ولی او تمام هفت روز هفته را به مؤسسه می آید، چرا که برای او از هر چیزی واجب تر این است که چند سطر و چند صفحه ای از ادامه کتاب خود را (۷) بنویسد، از این رو از هیچ لحظه ای برای انجام این کار،

نمی گذرد.

سزگین برای نشان دادن موزه راهنمایی گروه را به عهده گرفت و از همان طبقه دوم شروع به توصیف و توضیح بخش ها کرد. اساس کار سزگین در این موزه به این صورت بوده است که تصویر و نوع کارکرد ابزارهایی که به نوعی در تمدن اسلامی (و بیشتر در حوزه علوم) به کار می رفته است، از منابع کهن و نسخه های خطی استخراج کرده و سپس آن را به کمک چند شرکت اروپایی، بازسازی کرده است و همه این ابزارها را به تفکیک موضوع در بخش ها و اتاق های مختلف مؤسسه همراه با توصیف هر ابزار، به نمایش گذاشته است.

بخش های موزه عبارت بود از: رصدخانه ها (که در آن ماکت و نحوه کارکرد رصدخانه های عمده جهان اسلام از جمله رصدخانه های مراغه، سمرقند و استانبول بازسازی شده بود)؛ بخش

ابزارهای نجومی (که در آن نزدیک به ۱۰۰ نوع اسطرلاب وجود داشت)؛ بخش های ساعت ها (شامل انواع ساعت های آبی، آفتابی و ...)؛ بخش دریانوردی (شامل ماکت انواع کشتی های بادبانی)؛ بخش های ریاضیات، هندسه و نورشناخت؛ بخش مهم و مفصل انواع ابزارهای پزشکی؛ بخش کیدیا و معدنیات و بخش های معماری و فنون جنگی. پس از بازدید از موزه که بیش از دو ساعت به طول انجامید و خود استاد سزگین بیشتر ابزارها را توضیح می دادند، به اتاق کار ایشان وارد شدیم. آقای اکبر ایرانی کتاب هایی را که استاد سزگین در روز پیش از غرفه جمهوری اسلامی ایران و از کتاب های مرکز انتخاب کرده بودند به ایشان اهدا کردند. آقای سزگین نیز نسخه بسیار نفیسی از کتاب الجامع بین العلم والعمل النافع فی صناعة الحیل، تألیف جزری را که به صورت فاکسیمیله و رنگی چاپ کرده بودند، به میراث مکتوب هدیه دادند و پذیرفتند که در آینده آثارشان را با مرکز مبادله کنند. همچنین قرار شد تا استاد سزگین در سفری که در دی ماه به ایران دارند در مرکز پژوهشی میراث مکتوب به سخنرانی در باره یکی از موضوعات تاریخ علوم اسلامی بپردازند.

در خور ذکر است این موزه به صورت مجازی در اینترنت آماده سازی شده است و علاقه مندان می توانند به سایت

uni-frankfurt.de/fb13/gaiw/museum/museum.html

www.

مراجعه کنند.

مرحله چهارم سفر: پاریس (فرانسه) ۵.۲ آبان ماه ۱۳۸۴ ه.پ ش

هیئت ایرانی در ساعت ۱۱ شب روز یکشنبه یکم آبان با قطار به سمت پاریس حرکت کرد و ساعت ۷ صبح روز دوشنبه دوم آبان به پاریس رسید.

۱. دیدار با آقای فرانسیس ریشار

در پاریس نخست با آقای فرانسیس ریشار مسئول بخش هنرهای اسلامی موزه لوور،

نسخه‌شناس برجسته فرانسوی دیدار شد. هدف از این دیدار دعوت رسمی از ایشان برای شرکت در مراسم بزرگداشتی بود که قرار بود میراث مکتوب به پاس زحمات سی ساله ایشان در ایران‌شناسی و نسخه‌پژوهی نسخه‌های فارسی برپا کند (۸).
از طرف دیگر از آن جا که یکی از طرح‌های میراث مکتوب، چاپ نسخه برگردان متون ارزشمند است قرار شد مقدمات یک توافق‌نامه بین مرکز از یک طرف و کتابخانه ملی پاریس از طرف دیگر برای این منظور انجام شود.

۲. دیدار با آقای جلالی، نماینده ایران در

یونسکو

مدتی است که در برخی سایت‌های فرهنگی خبری درج شده است مبنی بر این که آثار فرهنگی هر کشوری می‌تواند در «فهرست خاطرات جهانی یونسکو» ثبت شود و مسئولان ایران در این زمینه کوتاهی کرده‌اند و یا این که کمیسیون ایرانی یونسکو به وظیفه‌اش عمل نمی‌کند و یا این که کشورهای دیگر برخی آثار ایرانی را به نام خود به ثبت رسانده‌اند، مثلاً کشور آذربایجان قانون بوعلی سینا و ذخیره نظامشاهی تالیف رستم جرجانی را به نام خود ثبت کرده‌اند.

مرکز پژوهشی میراث مکتوب نیز یکی از اهداف سفر خود را دیدار با آقای جلالی نماینده ایران در سازمان یونسکو و بررسی بیشتر این خبر قرار داد. اما پس از طرح مسأله، آقای جلالی به طور کلی چنین مسأله‌ای را رد کردند و گفتند اصولاً یونسکو برنامه‌ای برای حمایت مالی از این گونه طرح‌ها ندارد، به ویژه برای کشورهایی که از ثروت نفت برخوردارند. اگر هم چنین موضوعی در کار باشد این وظیفه دفتر تهران است که مسأله را پیگیری کند و نتیجه را به پاریس اعلام کند و ما هم آن را دنبال کنیم و به نتیجه برسیم. اما یونسکو علاقه مند است که در پروژه‌هایی که قابلیت طرح جهانی دارند، مشارکت اسمی داشته باشد، بدین معنی که با همکاری و آمدن نام و آرم یونسکو، در طرح‌هایی همچون طرح «میراث مشترک ایران با سایر کشورها» که در مرکز در دست اجراست و طرح‌هایی همچون بانک اطلاعاتی نسخه‌های خطی تمام کشورهای

اسلامی و غیر اسلامی، طرح چاپ مشترک نسخه برگردان بادیگر کشور و برگزاری کارگاه‌های آموزشی احیاناً اگر مانعی از سوی دیگر کشورها در این راه باشد، با بودن نام و آرم یونسکو این مانع بر طرف خواهد شد. همچنین این طرح‌ها جزء طرح‌هایی است که می‌تواند مورد حمایت و مشارکت یونسکو قرار بگیرد. در پایان آقای جلالی اعلام آمادگی کردند تا طرح‌های مرکز میراث مکتوب را که از این گونه خصوصیت برخوردارند، به عنوان طرح مشترک بپذیرند.

۱. همین جای یادآوری شود که قید آزاد در نام این دانشگاه هیچ ربطی به مسائل مالی و غیر مالی ندارد و اصولاً این دانشگاه هیچ سنخیتی با دانشگاه آزاد از نوع وطنی آن ندارد. ما جزا از این قرار است که پس از دو پاره شدن برلین، دانشگاه اصلی شهر در بخش شرقی آن قرار گرفت و مسئولان آن وقت آلمان غربی این دانشگاه را ساختند. قید آزاد در این جا به معنای این است که این دانشگاه به دنیای آزاد تعلق دارد و نه به دنیای بسته کمونیستی.

۲. در خور ذکر است که این کتاب در تهران در دست ترجمه است.

Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften.

3. Institut ۱۹۲

von F. Sezgin, Leiden (B. I-IX) Frankfurt

4. Geschichte des arabischen Schrifttums,

der Arabisch-Islamischen Wissenschaften (B. X-XII).

(Main): Institut ۱۹۲ Geschichte

۵. تاریخ نگارش‌های عربی، تالیف فؤاد سزگین، ترجمه، تدوین و آماده‌سازی: مؤسسه نشر فهرستگان، به اهتمام خانه کتاب، تهران: سازمان چاپ و انتشارات، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

۶. Wissenschaft und Technik in Islam (علم و تکنیک در اسلام)،

تالیف فؤاد سزگین، ۵ جلد، ۲۰۰۳ م، جلد ۱: مقدمه‌ای بر تاریخ علوم عربی، اسلامی؛ جلد ۲: نجوم، جلد ۳: جغرافیا، دریانوردی، ساعت‌ها، هندسه و نورشناسی، جلد ۴: پزشکی، شیمی (کیمیا) و معدنیات؛ جلد ۵: فیزیک و تکنیک، معماری، فنون جنگی و اشیاء قدیمی (جلد ۲ تا ۵ با همکاری اکهارد نویباور).

این اثر نفیس در واقع کاتالوگ همه اشیاء موجود در موزه مؤسسه است که به تفکیک موضوعی تنظیم شده است و در آن عکس تمام رنگی هر شیء و توصیف آن به زبان آلمانی ذکر شده است. امیدواریم این اثر گرانبها هر چه زودتر به فارسی ترجمه شود و در دسترس علاقه‌مندان قرار گیرد.

۷. یعنی همان تاریخ نگارش‌های عربی.

۸. این مراسم در تاریخ چهارشنبه دو آذر ماه ۱۳۸۴ در مرکز پژوهشی میراث مکتوب برگزار شد و به همین مناسبت جشن‌نامه‌ای با عنوان نسخه خطی و فهرست‌نگاری در ایران، مجموعه مقالات و جستارها به پاس زحمات سی ساله فرانسیس ریشار نسخه‌شناس برجسته فرانسوی، منتشر شد. گزارش تفصیلی این مراسم در آینده به چاپ می‌رسد.